

معنا: گشتم به عشق و اله و لاهی ز شوق او
۴۶. دیوان، ص ۱۴۷.

معنا: من را به من نمودم زیرا که نیست غیر
۴۷. دیوان، ص ۱۶۸.

معنا: غواصی بکردهام اندر بحار جمع
۴۸. دیوان، ۱۶۷.

آنها که دیده‌ای همگی فصل یک‌کس است
وقتی که از میان بگشاید نقاب او
من همچنان حجاب فکندم ز من به من
تا حسن را پدید شوم من به انس نفس
۴۹. دیوان، ص ۱۶۸.

کردم رجوع بهر مدد بر عوالمی
گر محتجب نبودم من با صفات خود
۵۰. دیوان، ص ۱۶۲.

معنا: گر من نمی‌بدم نَبْدی کون و کاینات
هر حیّ راه شده است حیات از حیات من
هر قایلی به لفظ و لسانم محدث است
۵۱. دیوان، ص ۱۶۲.

معنا: ظاهر شدم به عالم ترکیب در صور
هر کرده‌ام به صورت هر معنی ظهور
۵۲. دیوان، ص ۱۲۸.

معنا: دیدم به عین جمع همه ضد را که او
۵۳. دیوان، ۱۴۳.

معنا: دوری کند به من همه افلاک بین عجب
قطبی نیامده است که گشتم خلیفه‌اش

۵۴. دیوان، ۱۷۱، تعبیر «شاهدته» بر «اشهدته» به لحاظ معنی ترجیح دارد.
معنا: هست از مفیض جمع مرا در سلام او
مشکات ذات من شد مُشرق ز نور او
گونم پدید کردم و آنجا من او شدم
۵۵. دیوان، ص ۱۰۷.

معنا: زیرا زبان افصح عارف در آن مقام
۵۶. دیوان، ص ۱۲۹.

معنا: فاشش نکرد کس که نیبنددمش مباح

حیران دوست را شود از نفس غفوتی

اندر شهود چیز که می‌داد زحمتی

از قعر او بداشته‌ام هر یتیمی

با انفراد یک به حجب اکتی
غیر از یکی نبینی بی‌شک و مریتی
بروجه التباس درین نور ظلمتی
در ابتداع شانم دفعه به دفعتی

بر حسب فعلها همه در کل مدتی
سوزید این مظاهر هر ذاتم به سُبُحتی

هم می‌نشد شهود و عهدی به دمتی
طوع مرادم است نفوس مریدی
هر ناظری به چشم بیند به مقلتی

با معنی که صورت از او یافت زینتی
کان نیست صورتی که شد او هیکلتی

مألوف هم‌دگر شد و ضدش موذتی

از قطب آنکه مرکز می‌شد به نقطی
قطبیت و تقد ز منست از خلافتی

بر من اشارتی ز آوادنی به نسبتی
می‌گشت از ضیایش عیشایم چو ضحوتی
او من شد و ضیایش همی بود بهجتی

باشد کلّیل و ابکم با آن فصاحتی

در رمز معنی است که ندهد عبارتی

Devvani
040433
Golpan-i Ragh
070325

د: ۸۵/۵/۲۵

پ: ۸۵/۶/۱۲

شرح بیته از گلشن راز، از جلال‌الدین محقق دوانی

* سحر کاوندی
** محسن چاهد

چکیده

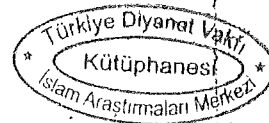
جلال‌الدین محمد بن اسعد کازرونی مشهور به علامه محقق دوانی از بزرگان مکتب شیراز بود که در فلسفه و منطق دارای آراء بدیعی است. وی در نحوه تبیین تعلق وجود معلول به علت، قائل به تشان و تجلی بوده و از این رهگذر دو معضل فلسفی و کلامی «کیفیت وجود حوادث و زوال آنها» و نیز «سرّ نسخ و حقیقت آن» را حل می‌کند. همچنین اولین فیلسوفی است که از «حدوث دهری» سخن به میان آورده است.

مقاله حاضر تصحیح شرح بیت زیر از گلشن راز توسط محقق دوانی است. به اصل خویش یک ره نیک بنگر که مادر را پدر شد باز مادر در تصحیح این رساله از دو نسخه کتابخانه مجلس و کتابخانه آیت‌الله مرعشی استفاده شده است.

کلیدواژه: جلال‌الدین دوانی، محمود شبستری، گلشن راز، حدوث دهری.

جلال‌الدین محمد بن اسعد دوانی کازرونی مشهور به علامه محقق دوانی در سال ۸۳۰ ه. ق در دوان از قرای کازرون متولد شد. مقدمات علوم معقول و منقول را نزد پدرش مولی سعدالدین اسعد صدیقی دوانی، که از شاگردان محقق شریف بود، فرا گرفت و برای تحصیل مراتب عالی به شیراز سفر کرد. در شیراز نزد محیی‌الدین انصاری که از نوادگان معدن عباد انصاری بود، صحیح بخاری، حواشی شرح تجرید،

* عضو هیأت علمی دانشگاه زنجان.
** عضو هیأت علمی دانشگاه زنجان.
Email: drskavandi@yahoo.com
Email: Mohsenjahed@yahoo.com

53685

- مظفریان، ولی الله (۱۳۸۶). فرهنگ نام‌های گیاهان ایران، چاپ پنجم، تهران: فرهنگ معاصر
 - مینوی تهرانی، مجتبی (۱۳۶۷). نقد حال، چاپ سوم، تهران: انتشارات خوارزمی.
 - نظامی عروضی سمرقندی، احمد بن عمر بن علی (۱۳۸۸). چهارمقاله و تعلیقات، به تصحیح محمد قزوینی، با تصحیح مجدد محمد معین، چاپ اول، تهران: انتشارات صدای معاصر.
 - نفیسی، سعید. مقدمه دیوان انوری - انوری بیوردی (۱۳۳۸).
 - وطواط، رشیدالدین (۱۳۶۲). حدائق السحر فی دقائق الشعر، به تصحیح عباس اقبال آشتیانی، تهران: کتابخانه سنایی.

Galen-i Raz-
070325

معرفی و بررسی

شرح گلشن راز احمد بن موسی رشتی استادی

* حسین آقاحسینی

** زهرا امینی شلمزاری

چکیده:

گلشن راز، اثر محمود شبستری، یکی از مهم‌ترین و موجزترین منظومه‌های عرفانی است. این مثنوی که نزدیک به هزار بیت در بحر هزج مسدس محذوف سروده شده، به سبب اهمیت بسیار و اختصار آن در ادبیات عرفانی، توجه شارحان را به خود جلب کرده و شروع بسیاری بر آن نوشته شده است؛ یکی از آنها شرح گلشن راز احمد بن موسی رشتی استادی، و از دانشوران قرن نهم و شاگرد شمس‌الدین مغربی بود. در این اثر که از نمونه‌های نثر ساده دوره تیموری است، تقریباً همه ابیات گلشن راز، به استثنای چند بیت، شرح شده است. پژوهش حاضر به بررسی و معرفی این شرح می‌پردازد و ویژگی‌های محتوایی و سبکی و نسخه‌های موجود آن را معرفی می‌کند. همچنین در این پژوهش، برخی از بیت‌های این شرح با شرح‌های لاهیجی و الهی اردبیلی مقایسه شده تا کاستی‌ها و مزیت‌های آن مشخص شود.

کلیدواژه‌ها: گلشن راز، شیخ محمود شبستری، احمد بن موسی رشتی استادی، محمد لاهیجی، الهی اردبیلی

تاریخ دریافت: ۹۳/۱۰/۱۶. تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۲/۵

* استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان / h.aghahosaini@gmail.com

** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول) / za.heerotat@yahoo.com

Ayine-i Miras, yil. 14, sy. 1, 1395 Tahran, s. 373-374.

D3685

02 Kasım 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOK

عرفانی است که در آن مطالب صوفیان همراه با شور و ذوق خاصی شرح و بیان گردیده است. در این کتاب شاعر غالباً تحت تأثیر حکمت «ابن عربی» و شیوه شعر عطار و مولانا بوده و مسائل عرفانی و فلسفی را توأم با تمثیلات و حکایات مناسب بیان نموده است.

شبستری این مثنوی را در پاسخ سؤالات «امیر حسین هروی» که از عرفا و شعرا و نویسندگان قرن هفتم و هشتم هجری به شمار می‌رود سروده است. براساس آنچه که خود در آغاز کتابش بیان کرده است دز هفدهم شوال سال ۷۱۷ هجری، رسولی از «خراسان» نامه‌ای منظوم شامل مشکلات ارباب اشارت را در مجلسی که شبستری در آغاز حضور داشته بر خوانده است. مرد کار دیده‌ای که مرشد و پیر شیخ محمود بود و بعضی او را بهاء‌الدین تبریزی و لاهیجی شارح گلشن راز او را شیخ امین‌الدین نامیده است به شبستری پیشنهاد پاسخ دادن به سؤالات را کرده است. وی ابتدا سرباز زده و گفته که پاسخ آنها را بارها در رسایل خود نوشته است. شیخ از شبستری پاسخ منظوم می‌طلبد و او نامه را بطریق ایجاز و فی البداهه جواب می‌دهد و به آن رسول می‌سپارد و وی بازمی‌گردد پس از بازگشت فرستاده. شیخ از شبستری درخواست افزون بر اشعار را می‌کند و به گفته خود: به فضل و توفیق خداوند در ساعتی چند مثنوی گلشن راز را می‌سراید.

شیخ محمود شبستری اظهار می‌دارد که قبل از این کتاب مثنوی دیگر سروده و کتب خود را به نثر نوشته است. تعداد سؤالات امیر حسین هروی هیجده سؤال بود. تعداد ابیات حاوی سؤالات گلشن شانزده بیت است تعداد کل ابیات گلشن راز را متفاوت گفته‌اند که این امر ناشی از تفاوت نسخه‌ها است که از ۹۵۸ بیت تا ۱۰۰۶ بیت ذکر کرده‌اند. نسخه‌ای که اساس کار شرح لاهیجی قرار گرفته است شامل ۱۰۰۶ بیت می‌باشد که دارای ۱۲ تمثیل و ۸ قاعده است. شبستری ضمن پاسخ به سؤالات هروی درباره موضوع‌های گوناگون عرفانی - فلسفی بحث می‌کند و این بحث‌ها بیشتر با عنوان «تمثیل» و یا «قاعده» از جوابها متمایز می‌شود.

درباره علت فرستادن سؤالات از سوی «هروی» نظریات مختلفی داده شده است. برخی علت این کار را تمایل داشتن امیر حسینی به افشای اسرار عرفانی از زبان دیگری تشخیص داده و بعضی هم تجدید طرح سؤالات را برای فتح باب آشنایی ذکر کرده‌اند نه آزمایش مشایخ تبریز و نه حاجت واقعی به جواب آنها، زیرا هروی خود با این مباحث آشنا بوده و بارها آنها را در آثار عرفانی خویش مطرح کرده است.

از آثار خطی او است: مرقعی شامل ۲۶ قطع که بیشتر آنها به خط نستعلیق و بعضی به قلم شکسته و آنچه نستعلیق است به قلم نیم دو دانگ و کتابت خفنی خوش و دارای رقم و تاریخ به این شرح «سید گلستانه در طهران نوشت» و «سید گلستانه بشیوه اساتید نوشت ۱۳۱۶» و «برای ... تقدیم به مظفرالدین شاه قاجار ... تحریر شد» در کتابخانه سلطنتی سابق ایران در تهران؛ و قطعات دیگر شکسته نستعلیق به قلم‌های از چهار دانگ تا کتابت خوش و عالی، در مجموعه آفخم السلطنة اعتضادی در تهران. در یکی از قطعات شکسته، خود را چنین معرفی کرده است: «کمترین بندگان و سادات سید علی اکبر الحسنی الحسینی المدعو بگلستانه الملقب باحتشام العادات ... سنة ۱۳۱۸».

منابع: احوال و آثار خوشنویسان، ۴۳۷۱۲؛ بزرگان و دانشمندان

اصفهان، ۴۳۰. رفیعی مهرآبادی

گلستانه، علاءالدین ← علاءالدین گلستانه

گلشن راد، رضا (۱۲۹۸ - ۱۳۶۹ ش)، موسیقیدان، فرزند میرزا اسماعیل گلشن متولد تهران و از اعضای رسته موزیک نظام و فوج نادری بود. وی از شاگردان محمود ایروانی بود و مدت پنج سال سرپرستی رسته موزیک نظامی عباس آباد را به عهده داشت. وی در رادیو تهران نیز سالها به آهنگسازی و نوازندگی مشغول بود. حدود یکصد و پنجاه نغمه ابداعی از او باقی مانده است که توسط خوانندگان و نوازندگان مشهور موسیقی ایرانی معاصر اجرا شده‌اند. ساز تخصص گلشن راد، قره‌نی (نی سیاه یا کلارینت) بود و به فلوت نیز آشنایی داشت. او از معدود ایرانیان موسیقیدان است و شیعه مذهب است که علیرغم تبحر در فنون موسیقی نظامی و سایر انواع موسیقی، از ابتدال هنری و آلودگیهای اجتماعی دور بود و آفات جامعه هنرمندان دوره زندگیش، وی را تحت الشعاع قرار نداد. از گلشن راد شاگردان شناخته شده و یا آثار مصدقی که انتشار عام یافته باشد در دسترس نیست.

منبع: آینه، رضا گلشن راد، س ۱۱۶، ش ۱-۴ (فروردین - تیر

سید علیرضا میرعلینقی

۱۳۷۰: ۱۱۷.

گلشن راز، مهمترین و معروفترین اثر شیخ محمود شبستری منظومه گلشن راز است. گلشن راز یکی از کتبی است که در آن شرح معانی و رموز عرفانی به رشته نظم کشیده شده است. این مثنوی با وجود حجم کمش، یکی از آثار با ارزش و مشهور

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMANI

Gülşen-i Râz

1.5.73- Gülşen-i Râz, Figen Şahiner, AÜ.
D'TCF., (BT. 74), Ankara 1966, 231 s.
Bitirme (Mezuniyet) tezi.

06 HAZİRAN 1996

Gülşen-i Râz

2.28-Gülşen-i Râz Şerhi, Abdülbaki Gölpı-
narlı, İstanbul 1972.

06 HAZİRAN 1996

8. SOUFISME

M. A. Amir-Moezzi, L. Handolt, P. Lory, D. Matringe, Dj. Tabataba'i,
N. Yavari-d'Hellencourt.

682. [ANQÂ, Jalâl al-Din 'Ali Mir Abu'l Fazl. *Qonçe-ye bâz dâr şarh-e Golşan-e Râz*. Téhéran, Maktab-e Tariqat-e Oveysi Şâh Maqşudi, 1363, 158-162 p. [Commentaire du Golşan-e Râz]]

GÜLŞENİ RÂZ

Gülşen-i Râz

131 AGUSTOS 1992

Browne
L. H. Persia
BT 147.

28 KASIM 1993

۷- مثنوی گلشن راز، شیخ محمود شبستری. (تهران، نشر اشراقیة
۰۷۰۳۲۵
GÜLŞENİ RÂZ
Şebüsterinin)
مهدویہ، ۱۳۶۸). ۹۰ ص، وزیری. ۲۳۵۰ ریال.

891.59

105
106

25 SUBAT 1992

104. Husayn b. 'Abd al-Hakk al-Ardabilî al-ma'rûf bi 'l-İlâhî (ölm.
950 h. = 1543 m., Kaḥhâla IV, 14).

Şarh-i Gulşan-i râz

Baş :

بنام آنکه دل در گلشن راز هزاران نغمه کرد از
Rağîb paşa nr. 691 (197 yaprak, ist. 1009 h.).

Gülşen-i Râz

Gülşen-i Râz

17

131 AGUSTOS 1992

Custuca, 442

10 OCAK 1994

- 181655 ŞEBÜSTERİ - 070325 GÜLŞENİ RÂZ (Şebüsterinin)

Tez başlığı : Şeyh Mahmûd-i Şabistari ve Gulşan-i râz (metni).

Danışman : Prof. Dr. Tahsin Yazıcı. İ.Ü. Ed Fak. Doğu Dil-Ed. Dok.

Tezi hazırlayan : Behman Seyed Nazari. Ens. no : 1628. Tarih : 1983.

Gülşan-i Râzi Cedid

6660 DAR, B. A. Gulshan-i-Raz-i-Jadid.
Iqbal şii (1957), pp. 1-47

Gülşen-i Râz-ı Cedid

Gülşen-i Râz

AGUSTOS 1992

31 TEM 2011

MADDE YAYIMLANDIYAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

070324 1.2.11 "Elvan-ı Şirâzi'nin Gülşen-i Râz'ı." Fatih Ülken. Doktora Tezi.
Ege Üniversitesi..... (Danışman: Prof. Dr. Tunca
Kortantamer) Devam ediyor.

1976
Gülşen-i Râz
Şebüsterinin

ESFANDIAR, Mahmoodreza. The mystical symbolism
in Gulshan-i-Raz of Shabistari. *Al-Shajarah: Journal
of the International Institute of Islamic Thought and
Civilization (ISTAC)*. Special issue (2010) pp.53-62.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 Eylül 2014

Gulshan-i Rāz
970325
Şabistari
181655

15631 SHABISTARĪ, Maḥmūd. *Garden of mystery: the
Gulshan-i rāz of Mahmud Shabistari*. Tr. Darr, Robert
Abdul Hayy. Cambridge: Archetype, 2007 (Classics
of Sufi Poetry, 2). 207pp.

notables, scholars, and writers of the age, before his death, probably in 1206 or 1207/1791-93 (Nārvand). A further section on the reigns of 'Alī-Morād and other Zand claimants up to 1199/1785 was added by his son, Mirzā Moḥammad-Bāqer. There are two known MSS, in the Malik Library in Tehran (No 4333, dated 1210/1796—not 1201, as erroneously mentioned in some catalogues) and the British Library (Or. 3592, dated 1887), and a modern edition.

The voluminous *Golšan-e morād* is the most detailed and generally most reliable of the Zand chronicles for the period after 1168/1755, despite some inaccuracies of detail for the later years of Karīm Khan's rule, when Ġaffāri was apparently in Kāšān rather than in the capital, Shiraz. The *taḍkera*-style biographical section (pp. 387-461) is particularly valuable for the social and cultural history of the period (cf. Perry, 244).

Bibliography: Abu'l-Ḥasan Ġaffāri Kāšāni, *Golšan-e morād*, ed. Gölām-Rezā Ṭabāṭabā'i Majd, Tehran, 1369 Š/1990 (includes a bibliographical note by Iraj Afšār and a copy of the article by R. Nārvand noted below). Hādi Hedāyati, "Moḳtašar-i dar bāra-ye waḳāye'-negāri wa nosaḳ-e ḳaṭṭi-e fārsi-e marbuṭ ba tāriḳ-e qarn-e davāzdahom-e hejri," *MDAT* 2, 1334/1955, p. 35. Rezā Nārvand, "Mo'arrefi-e nosḳa-ye ḳaṭṭi-e ketāb-e *Golšan-e morād*," *MDAT* 22, 1354/1975, pp. 352-59. John R. Perry, *Karīm Khan Zand*, Chicago, 1979, pp. 304-5. Rieu, *Persian Manuscripts*, Supp., pp. 45, 66. Storey, I, pp. 331-32. Storey-Bregel, pp. 936-67.

(JOHN R. PERRY)

GOLŠAN-E RĀZ (The Rose Garden of Mysteries), a concise didactic *matnawī* in a little over a thousand distichs on the key terms and concepts of Sufism, which has for long served as a principal text of theoretical mysticism in the Persian-speaking and Persian-influenced world. It was written in Šawwāl 717/December 1317 by Shaikh Maḥmud b. 'Abd-al-Karīm Šabestari (d. ca. 740/1339-40; see Mowāḥḥed's intro. to his edition of *Majmu'a-ye ātār-e Šayḳ Maḥmud Šabestari*, p. 3), of whose relatively meager corpus it constitutes by far the most influential portion. Written in a sober and economic style, the *Golšan-e rāz* is often reminiscent of the works of Shaikh Farid-al-Din 'Aṭṭār, for whom indeed Šabestari professes a reverential admiration and several of whose verses he consciously imitated (for a partial list of parallels between the *Golšan-e rāz* and the *Asrār-nāma* of 'Aṭṭār, see Mowāḥḥed's intro., p. 11).

As Šabestari himself tells it at the beginning of the work, in the section entitled *dar sabab-e naẓm-e ketāb wa tāriḳ* (on the reason for composing the work and its date), a messenger coming from Herat in the winter of 717/1317 delivered to the circle of which he was a part in Tabriz a series of questions on Sufi

doctrine, versified in the *hazaj* meter (see 'ARŪZ). The one who had sent the questions, Amir Ḥosayn Ḥosayni (d. 718/1318), was himself a distinguished writer and Sufi of the Sohrawardi order (Jāmi, pp. 602-3). It is therefore unlikely that he was in actual need of an answer, or that he should have breached Sufi etiquette with an attempt to test the credentials of his colleagues in Tabriz. His intention was most probably to initiate a scholarly interchange by eliciting the composition of precisely the type of work that did emerge in response to his questions. Šabestari claims, conventionally enough, that he set to work on answering Ḥosayni's questions only because of the insistence of his friends, for he had only rarely tried his hand at poetry. He was able nonetheless "immediately" (*dar dam*) to write complete answers to the questions in the same meter in which they had been couched; these were conveyed back to Herat by the same anonymous messenger. Whether Ḥosayni had the opportunity to write back to Šabestari before his death almost exactly a year later is unknown. Not long after Šabestari had written the answers, one of his associates in Tabriz proposed that he expand on them, and despite initial reluctance, he complied and entitled the resulting work *Golšan-e rāz* (*Majmu'a-ye ātār*, pp. 68-69). The supplementary sections, generally longer than the original answers, are set off from them by headings such as *taḥṣīl* and *qā'eda*.

Ḥosayni's questions, fifteen in number and all posed in a single distich, with one exception, deal with the definition of meditation (*tafakkor*); meritorious and sinful types of thought (*fekr*); the meaning of the self and travel within the self; the nature of the true wayfarer (*mosāfer*, *rahrow*) on the Sufi path; the unity of being (*waḥdat*); how the knower and the known (*ma'ruf o 'āref*) may both be identical with the divine essence; the sense, if any, of Ḥosayn b. Maṣṣūr Hallāj's famous utterance, *ana 'l-ḥaqq*; how a created being can be described as having attained union (*wāṣel*); what is the union of Necessary (*wājeb*) and contingent (*momken*) beings; what is meant by closeness to God and distance from Him (*qorb o bo'd*); how speech (*noṭq*) may be described as the shore of the ocean of being; the relationship between partial (*jo-zw*) and universal (*koll*) being; the sense in which the uncreated (*qadīm*) and the created (*moḥdat*) can be said to have separated from each other; and the various metaphors conventionally employed in Sufi poetry pertaining either to the beautiful person of the beloved, to wine and the tavern (*ḳarābāt*), or to unbelief (*koḳr*) and its sumptuary indicator, the belt known as *zonnār*.

Most of Šabestari's answers bear the clear mark of Ebn al-'Arabi's (q.v.) doctrines and formulations. This is hardly surprising, for in his second book of verse, the *Sā'adat-nāma* (in *Majmu'a-ye ātār*, p. 168), he boasts of having studied both the *Foṣuṣ al-ḥekam* and the *Fotuḥāt al-makkiya* in detail during prolonged travels in Egypt, Syria, and the Hijaz. The

175 722

گلشن راز

تصحیح انتقادی و مطالعه در عقاید و عرفان
شیخ محمود شبستری

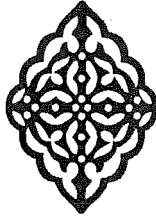
به کوشش

محمد بشیر انور ابوهری

MADDE YAYINLANMIŞTIR
SONRA GÖRÜLMEKTEDİR

6 KASIM 2008

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	175722
Tas. No:	8345 FEB. 6

مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان

اسلام آباد - پاکستان

۱۳۸۶ هجری شمسی / ۱۴۲۸ هجری قمری

۲۰۰۷ میلادی

زبان و فرهنگ ایران
۱۱۵

مجموعه آثار

شیخ محمود شبستری

گلشن راز - سعادت نامه
حق الیقین - مرآت المحققین
مراتب العارفین

با مقدمه و توضیحات

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Demirbaş No: 41550

Tasnif No: 891.5
ŞEB.M

باهتمام

دکتر صمد موحد

1371 Tehran

02 EKİM 1997

MADDE TAYİNİLANDIKTAN
SONRA BELKİ DOKÜMAN

مفاتیح الاعجاز

فی

شرح گلشن راز

تألیف شمس الدین محمد لاهیجی

— Mahomed Sebati

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

07 NISAN 1997

مقدمه، تصحیح و تعلیقات

محمد رضا برزگر خالقی و عفت کرباسی

1374

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Denirbaş No	411720
Tasnif No	891.5 ŞEB. G

Ataç Yayınları
Tasavvuf: 8

ŞERH-İ GÜLŞEN-İ RÂZ

Hüseyin Bey
© Ataç Yayınları

İç Düzen: Burhan Maden

Kapak: Sabahattin Kanaş

Baskı-Cilt: Şenyıldız
Gümüşsuyu Cad. Dalgıç Gümüş İşhanı
No: 3, K: 2 Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 483 47 92

ISBN: 975-6205-17-2

1. Baskı: Eylül 2006

Ataç Yayınları
Çatalçeşme Sk. No: 27/15
34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53
Faks: (0212) 512 33 78

www.atacyayinlari.com
E-mail: bilgi@atacyayinlari.com

Eylül 2006

149177

MAHMÛD-I ŞEBUSTERÎ

↳ Şebüsteri → 181665

ŞERH-İ GÜLŞEN-İ RÂZ

↓
070325

Şârih:

Hüseyin Bey

Müstensih:

Ahmed Ziyâ

Yayına Hazırlayan:

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Gündoğdu

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	149177
Tas. No:	891.5. ŞEB. G

İSTANBUL 2006

کد پارسا: B۶۶۷۶۶

شرح گلشن راز

متن تصحیح شده گلشن راز شبستری، همراه مهم‌ترین شرح‌های آن، همچون شرح صابن‌الدین ترکه، شاه داعی شیرازی، محمد لاهیجی، الاهی اردبیلی و نعمت‌الله نخجوانی است که با پیشگفتاری از مصحح درباره شرح حال مؤلف، ارزش گلشن راز و بررسی شرح‌های آن سامان یافته است. گلشن راز **مثنوی عرفانی** و صوفیانه‌ای است که در پاسخ به پرسش‌های میر حسینی هروی نگاشته شده است. جامع‌ترین و موجزترین اثری است که با زبان رمز و اشاره، آرا و عقول صوفیه را در مسائل مختلف مربوط به فکر، نفس، معرفت، وحدت و کثرت عوالم، اطوار وجود، سیر و سلوک، قرب و بُعد و سیر در انفس با نهایت دقت و ایجاز تفسیر کرده است.

شبستری، محمود بن عبد الکریم

(۶۸۷-۷۲۰ق)

۵۵۲۴- گلشن راز، باتصحیح جواد نوربخش

(۱۳۰۵-) تهران: پلدا قلم، چاپ دوم، ۱۳۸۲ / ۳۰۰۰ نسخه

۱۳۱ص، فارسی، وزیری (کالینگور)، بها: ۱۶۰۰۰ریال.

شابک: ۵-۳۶-۵۷۴۵-۹۶۴

کنگره: PIR۵۵-۲/GV

کد پارسا: BY-۲۳۵

منابع جامع عرفانی

گلشن راز، **مثنوی عرفانی** و صوفیانه‌ای است که در پاسخ پرسش‌های میر حسینی هروی نگارش یافته است. جامع‌ترین و موجزترین اثری است که با زبان رمز و اشاره، آراء و عقاید صوفیه را در مسائل مختلف مربوط به فکر، نفس، معرفت، وحدت و کثرت عوالم، اطوار وجود، سیر و سلوک، قرب و بُعد و سیر در انفس با نهایت دقت و ایجاز تفسیر کرده است. محقق علاوه بر نگارش مقدمه‌ای کوتاه در معرفی شبستری و آثار او، تعلیقات سودمندی بر مفاهیم و اشارات و حقایق کتاب افزوده است.

MADE IN INDONESIA
SONRA BELAN JOKURAN

11 MART 2008

شبستری، محمود بن عبد الکریم

(۶۸۷-۷۲۰ق)

۵۵۲۲- «شرح گلشن راز»، شرح‌وحاشیه

محمد بن یحیی لاهیجی (۹۱۲ق)، گنجینه، بیابلی ۲۱،

ص ۲۸-۳۱، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۳۸۱

عنوان متن شرح شده:

گلشن راز

شرح گلشن راز

شبستری، محمود بن عبد الکریم

(۶۸۷-۷۲۰ق)

۵۵۲۳- «شرح گلشن راز»، شرح‌وحاشیه

محمد بن یحیی لاهیجی (۹۱۲ق)، گنجینه، بیابلی ۲۲،

ص ۲۳-۲۷، فارسی.

کد پارسا: A۶۶۵۴۳

عنوان متن شرح شده:

گلشن راز

شرح گلشن راز

شبستری، محمود بن عبد الکریم

(۶۸۷-۷۲۰ق)

۵۵۲۵- گلشن راز، ویراسته بهمن خلیفه

بناروانی، به کوشش کاظم دزفولیان (۱۳۳۴-)، تهران:

طلایه، چاپ اول، ۱۳۸۲ / ۳۲۰۰ نسخه، ۶۵۴ص،

فارسی، وزیری (کالینگور)، بها: ۶۰۰۰۰ریال، قهارس:

آیات، احادیث، منابع: ۶۴۷-۶۵۴

شابک: ۹-۳۸-۳۸-۷۷۵۱-۹۶۴

کنگره: PIR۵۵-۲/GV-AD۴

Raz - Lahici

۵۹۳۵

اصطلاحات عرفانی در شرح گلشن راز لاهیجی*

اسماعیل نقدی

در آن سالها که در دانشگاه گیلان ادبیات فارسی تدریس می کردم، به یکی از دانشجویان خود، آقای اسماعیل نقدی، تدوین فرهنگی از اصطلاحات عرفانی شرح گلشن راز اسیری لاهیجی را به عنوان تکلیف پیشنهاد کردم و ایشان با دقت و حسن سلیقه درخور ستایش به این کار پرداختند. همواره این معنی در مد نظر بود که نتیجه زحمات این دانشجوی مستعد و سختکوش را به صورتی منتشر سازم؛ تا اخیراً، که آن را به دوست و همکار ارجمندم، آقای اسماعیل سعادت، عرضه داشتم، معزئ الیه برای درج آن در معارف ابراز اشتیاق کردند. پس این جانب بر گه‌هایی را که ایشان تهیه کرده بودند به کمک همکار گرامی، آقای محمدباقر خسروی، واریسی و تکمیل و تنظیم کردم و مدخلهایی ارجاعی برای مزید فایده بر حاصل کار افزودم که نتیجه نهایی اینک در دسترس اهل تحقیق گذاشته می شود و امید است که آقای اسماعیل نقدی نیز از ملاحظه آن شاد گردد و کوشش علمی خود را مأجور ببیند.

احمد سمیعی (گیلانی)

* اصطلاحات از مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز، تألیف شیخ محمد لاهیجی، با مقدمه کیوان سمیعی، انتشارات کتابفروشی محمودی، ۱۳۳۷.

۵۷. همانجا، ۱/۸۶-۸۷.	۳۹. همانجا، ۱/۹۴-۱۰۴؛ تاریخ تذکره‌های فارسی، ۵۱۸-۵۲۴/۱.
۵۸. همانجا، ۱/۵۱۳-۵۱۱.	۴۰. کاروان هند، ۱/۲۰۰-۲۰۵؛ تذکره شعرای کشمیر، ۱۵۴-۱۶۴/۱.
۵۹. همانجا، ۱/۶۷۶-۶۷۵.	۴۱. تاریخ تذکره‌های فارسی، ۲/۹، نیز کاروان هند، ۲۳۶-۲۴۴.
۶۰. همانجا، ۲/۴۵-۱۰۴۴.	۴۲. فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، ۱۴۱-۱۴۲/۵.
۶۱. همانجا، ۲/۱۱۴۹.	۴۳. کاروان هند، ۱/۳۰۲-۳۰۰.
۶۲. حدیقه هندی، برگ ۲۵۳ ب.	۴۴. کاروان هند، ۱/۵۱۷، تذکره پیمانہ، ۲۱۵-۲۴۱.
۶۳. همانجا، برگ ۱۹۲ ب.	۴۵. فرهنگهای فارسی، ۱۳۲-۱۲۴.
۶۴. کاروان هند، ۱/۳۰۹-۳۰۸.	۴۶. کاروان هند، ۱/۵۶۱.
۶۵. همانجا، ۱/۳۸۱.	۴۷. همانجا، ۱/۷۴۷-۷۴۲.
۶۶. همانجا، ۱/۴۲۹-۴۳۰.	۴۸. همانجا، ۲/۹۸۸-۹۹۰.
۶۷. همانجا، ۱/۴۴۴-۴۴۲.	۴۹. همانجا، ۲/۸۶۰.
۶۸. همانجا، ۱/۴۴۷.	۵۰. همانجا، ۲/۱۲۸۷.
۶۹. همانجا، ۱/۶۳۸-۶۳۷.	۵۱. همانجا، ۲/۱۳۱۴-۱۳۱۳.
۷۰. همانجا، ۱/۷۱۳.	۵۲. همانجا، ۲/۱۴۱۶-۱۴۱۳.
۷۱. همانجا، ۲/۹۰۱.	۵۳. همانجا، ۱/۸۰.
۷۲. همانجا، ۲/۸۵-۱۰۸۳.	۵۴. همانجا، ۱/۱۷۶-۱۷۵.
۷۳. همانجا، ۲/۹۱۱-۱۰۹۰.	۵۵. همانجا، ۱/۱۹۳.
۷۴. همانجا، ۲/۱۲۱۱.	۵۶. همانجا، ۱/۳۲۷-۳۲۶.
۷۵. همانجا، ۲/۱۳۱۲-۱۳۱۱.	
۷۶. همانجا، ۲/۱۳۳۹.	
۷۷. همانجا، ۱/۲۲۰؛ تذکره شعرای کشمیر (اصلاح)، ۳۹ حاشیه.	

منابع

تاریخ تذکره‌های فارسی، احمد گلچین معانی، تهران، ج ۱، ۱۳۴۸ ش؛ ج ۲، ۱۳۵۰ ش.

تذکره پیمانہ (ذیل تذکره میخانه)، احمد گلچین معانی، مشهد، ۱۳۵۹ ش.

تذکره میخانه، عبدالنبی فخرالزمانی قزوینی، به کوشش احمد گلچین معانی، تهران، ۱۳۶۷ ش.

تذکره شعرای کشمیر، اصلاح، به کوشش حسام‌الدین راشدی، کراچی، ۱۳۴۶ ش.

تذکره شعرای کشمیر، حسام‌الدین راشدی، کراچی، ج ۱، ۱۳۴۶ ش.

حدیقه هندی، به‌گوان داس هندی، عکسی، نزد راقم سطور است. اصل نسخه در کتابخانه مرعشی قم نگهداری می‌شود.

فرهنگهای فارسی، محمد دبیرسیاقی، تهران، ۱۳۶۸ ش.

فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، احمد منزوی، اسلام‌آباد، ۱۳۶۴ ش.

کاروان هند، احمد گلچین معانی، مشهد، ۱۳۶۹ ش، ج ۲.

03 TEM 2009

MADDE YAYINLANDIRILAN SONRA GELEN DOKÜMAN

154584
✓

Şeyh Mahmûd-ı Şebüsterî

✓

Gülşen-i Râz

Mesnevi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphane	
Den. No:	154584
Tas. No:	891.5 S.B.R.G

23 ŞUBAT 2010

Turgut Karabey

Erzurum 2007

منابع: ادبیات فارسی در یوگسلاوی، ۸۶-۹۵؛ تاریخ ادبیات فارسی، اته، ۱۷۲، ۱۸۷-۱۸۹؛ تاریخ ادبی در ایران، ۳۵۷/۳؛ حافظ، ۲۸۳-۲۸۵؛ حافظ‌پژوهان و حافظ‌پژوهی، ۱۱۱-۱۱۲؛ حافظ‌نامه، در صفحات فراوان؛ ریحانة‌الادب، ۹۳/۳؛ زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، ۲۱۷، ۳۳۲؛ زبان و ادب فارسی در بوسنی و هرزگوین، ۱۵۴-۱۵۵؛ شرح سودی بر حافظ؛ شعرا، علما و مردان نامی بوسنی و هرزگوین، ۱۱۷-۱۱۸؛ عثمانلی مؤلفاری، ۱/۳۲۳-۳۲۴؛ فرصت سبز حیات، ۳۵۷-۳۵۸؛ فهرس‌المخطوطات الفارسیه، ۱/۳۲۴؛ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت‌الله مرعشی، ۳/۲۶۲؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه بروسه، ۱۲۴؛ قاموس‌الاعلام، ۲۶۷۷/۴؛ کتابشامی حافظ، ۶۰، ۱۱۷؛ کشف‌الظنون، ۱/۷۸۴؛ مولویه بند از مولانا، ۱۸۶؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۳۴۱، ۴۶۱-۴۶۲؛ ماری کلرد باگدانویچ، «مردی که دل در گرو حافظ گذاشت»، بنیاد، سال یکم، شماره ۱۰، دی ۲۵۳۶ ش، صص ۸۱-۸۳؛ بوگدانویچ، «ادبیات فارسی در یوگسلاوی»، راهنمای کتاب، سال پنجم، شماره ۱۱-۱۲، صص ۹۸۳-۹۹۰؛ ولی‌الله درودیان، «کشف رمزیک شاعر»، نگین، سال دهم، شماره ۱۱۸، ۱۳۵۴ ش، صص ۷۶-۷۸؛

Encyclopaedia of Islam, 9/762.

رشنوزاده

شرح گلشن راز (*šarh-e.golšan-e-râz*)، کتابی به فارسی در شرح گلشن راز شیخ محمود شبستری، نوشته مظفرالدین علی شیرازی رومی (-۹۲۲ ق). مؤلف که سال‌ها در آنااتولی و در شهر بورسه می‌زیسته، بر آثار بسیاری شرح نوشته که شرح گلشن راز از آن شمار است. وی این اثر را به نام بایزید دوم عثمانی (۸۸۶-۹۱۸ ق) نوشته است. این شرح مقدمه‌ای دارد در بیست‌وهشت بخش که مؤلف، هر بخش را حقیقت نامیده و بر هر حقیقت شرحی مبسوط نوشته است.

منابع: الذریعه، ۱۳/۲۷۰؛ کشف‌الظنون، ۲/۱۵۰۵؛ نسخه‌های

خطی، ۴/۷۵-۷۶؛ هدیه‌المعارفین، ۱/۷۴۱.

محمدی

شرح مثنوی انقروی (*šarh-e.mas.na.vi-ye.an.qe.ra.vi*) / فاتح الایات، شرحی به ترکی بز مثنوی مولوی، نوشته شیخ اسماعیل

شکستگانیم ای باد شرطه برخیز - باشد که باز بنیم دیدار آشنا زا» معنی کند، گفته است: «در باره لغت شرطه به تمام کتب لغتی که در اختیارم هست رجوع کردم، اما معنای لغت مزبور را پیدا نکردم...» و نامی از آن لغت‌نامه‌ها نبرده است. سودی مصادر جعلی بی‌شماری، مانند رویدن، شویدن، آیدن و... ساخته است. از کاستی‌های دیگر شرح سودی این است که مؤلف به اساطیر ایرانی و سامی که شاخص شعر حافظ است، کم‌تر پرداخته و گاه در شرح به خطا رفته است. مثلاً، در شرح بیت «می دوساله و محبوب چهارده‌ساله - همین بس است مرا صحبت صغیر و کبیر»، آورده است: «شراب دوساله و محبوب چهارده‌ساله، مصاحبت این کوچک و بزرگ برایم کافی است، یعنی بجه جای اکابر، محبوب چهارده‌ساله و به جای اصاغر، می دوساله انتخاب نمودم. الحاصل این‌ها برای مصاحبت من کافی است و خاطر من را با این‌ها شاد می‌کنم.» یا در بیت «کاغذین جامه به خوناب بشویم که فلک - رهنمونیم به پای علم داد نکرد»، فلسفه کاغذین جامه را ندانسته و بیراهه رفته است. در شرح این بیت همین که بدانیم دادخواهان برای دادخواهی زیر علم سلطان شکایت خود را بر جامه کاغذین بر تن کرده می‌نوشتند، کافی است. اما سودی گاه نکات و دقایق ظریفی را کشف کرده است. مثلاً، در شرح ابیات «جدا شد یار شیرینت کنون تنها نشین ای شمع - که حکم آسمان است این اگر سازی و گر سوزی» و «آن شمع سرگرفته، دگر چهره بر فروخت - وین پیر سالخورده جوانی ز سر گرفت»، گفته است که غرض از یار شیرین شمع، عسل است چه در قدیم موم شمع را از عسل می‌ساختند و مراد از شمع سرگرفته را شمعی دانسته که نوک فتیله‌اش با قیچی گرفته شده است. هرمان اته درباره سودی گفته است: «وی تنها شارحی است که شاعر را از نظر بشری می‌بیند.» بهاء‌الدین خرمشاهی بر آن است که: «شرح سودی زبانی - ادبی است و بر خلاف بدالشروح هندی، به کلی خالی از نگرش عرفانی است. ارزش این شرح متوسط است...» علامه قزوینی، به خلاف نظر سعید نفیسی، شرح سودی را زیاد مهم ندانسته است. این شرح در سه جلد به چاپ رسیده است (استانبول، ۱۲۵۰ ق). مستر لاول (W.H.Lowe) شرح سودی را به انگلیسی برگرداند (۱۸۷۷ م). عصمت ستارزاده این شرح را به فارسی ترجمه و در چهار جلد چاپ کرده است (تهران، ۱۳۴۱ ش).

شبیستری، محمود بن عبدالکریم
(۶۸۷-۷۲۰ق)

۴۹۱۶۱- تصحیح و تحشیه شرح گلشن

راز شبیستری، مقطع دکتری، دانشگاه تهران، دانشکده
ادبیات و علوم انسانی، ۴۱۱ص، فارسی، منابع: ذکر شده
است. استاد راهنما: سیدمحمد رادمنش؛ استاد مشاور:
امیربانو (مصفا) امیری فیروزکوهی؛ جلیل تجلیل.

کد پارسا: P۱۳۵۸۶- Ruz-i-Raz
گلشن راز - شرح گلشن راز

۱ رساله حاضر، تصحیح و تحشیه یکی از مهم‌ترین و
مشهورترین منظومه‌های عرفانی (گلشن راز) است.
نویسنده ابتدا به شرح حال دو تن از شارحان مهم گلشن
راز یعنی حاج ملاهادی سبزواری و وثوق الحکما
پرداخته و ویژگی‌های شرح ایشان بر گلشن راز را بیان
کرده است. وی سپس ضمن ارائه متن اصلی گلشن
راز، به مختصات دستوری و سبکی آن می‌پردازد و
تعلیقات و تصحیحات مورد نظر خویش را بر آن اعمال
می‌کند. شرح و تصحیح نگارنده از روی یک نسخه
منحصر به فرد خطی صورت گرفته و در ضمن تعلیقات
به یک نسخه چاپ سنگی نیز ارجاع داده شده است.
در قسمت تعلیقات علاوه بر توضیح اصطلاحات منطق
و فلسفه و عرفان، سعی گردیده است تا برای هر کدام
از آنها اثر یا آثاری با ذکر صفحه نام برده شود، ضمن
اینکه بهره‌گیری لازم از آیات قرآن و احادیث و اشعار
عربی و فارسی و لغت‌نامه‌ها برای تبیین هر چه بیشتر
این اصطلاحات به عمل آمده است.

QUR'AN-İ RÂZ
(Şebüstermin)

472. WELCH, A. *Collection of Islamic Art* III. Prince Sadruddin Aga Khan Genève 1978, 224 p., planches couleur et noir.

141

— AĞA HAN
— ~~EUSEBİ RÂZ~~
(Şebüstermin)
— KEKİL
— HANİŞE
— SA'Dİ-JİŞARİ

Troisième volume d'une série consacrée à la collection du prince Sadruddin Aga Khan publiée au fur et à mesure des nouvelles acquisitions. celui-ci est au premier chef un recueil de pages ornées de miniatures provenant de manuscrits, iraniens pour la plupart. Les œuvres remarquables qu'il fait connaître en font un instrument de travail indispensable à tout historien de ce domaine. Des miniatures peu connues ou inédites tirées de manuscrits célèbres — un *Manâfe' ol-Hayavân* de la fin du 13e siècle p. 34ff; un *Şâhnâme* orné de peintures de format horizontal de la première moitié du 14e siècle p. 38ff; un *Şâhnâme* qui selon W. Robinson aurait été exécuté pour šâh Isma'il II en 1576-77 (p. 79-97) etc. — sont autant de pièces importantes, parfois parmi les plus belles de leur temps. Des peintures inédites de Mo'in et d' Afzal al Hoseyni font progresser notre intelligence de la période de transition encore mal connue qui commence vers 1640 et vient à son terme en même que la synastie safavide. Il est dommage que des affirmations sans preuves, trop fréquentes dans ce bel ouvrage, appellent des réserves quant au commentaire.

Ainsi lorsque le nom de Nur-e Din (que l'auteur transcrit «Nūr (al)-Dīn») Ne'ematoḷlāh lisible sur la planche IR.M.91 (verso) fait dire à l'auteur p. 148 que ce personnage «était sans doute un membre de la grande famille iranienne issue du célèbre saint Shāh Ni'matoḷlāh Walī (1331-1341)», il est permis d'émettre quelques doutes sur le bien-fondé d'une telle démonstration. De multiples approximations de ce genre se glissent dans les commentaires relatifs à la société iranienne et au soufisme.

Plus dommageables sont celles qui concernent le propos même de l'ouvrage : l'histoire de l'art. Un exemple en est offert par le commentaire de deux portraits importants pour l'histoire de la peinture iranienne. La miniature reproduite planche IR.-M.97 est légendée p. 166 «Portrait de l'ambassadeur russe A. P. Volynsky. Signée 'Alī Qulī Jabbehdār. Iran Safavide, daté 1129». Sur la planche, on lit en haut et à gauche *raqam-e 'Aliqoli*, «tracé par 'Aliqoli», et au dessous *sana 1129* «en l'an 1129». Il y a quelque laxisme à présenter une équivalence même probable ('Aliqoli = 'Aliqoli Jobbedār) comme un fait établi par le document lui-même. Le même laxisme affecte l'identification du personnage expédiée en deux phrases p. 167 : «le sujet de ce portrait dont le costume désigne clairement un haut fonction-

NOT: Mahak (AĞA HAN)
poşet indedi